VAN MULLE-VOORDE TOT BADPLAATS

SAMENGESTELD DOOR

P. VAN DER MIJE

CHEF VAN DE AFDELING BEVOLKING
TER GEMEENTE-SECRETARIE.

AANGEBODEN DOOR HET GEMEENTEBESTUUR
VAN ZANDVOORT.

AANGEBODEN

DOOR HET GEMEENTEBESTUUR

VAN ZANDVOORT

ter gelegenheid van de

BURGERDAG 1950.

Alle Nederlanders van 23 jaar en ouder, die niet van het kiesrecht zijn uitgesloten, zijn kiezer.
Zij hebben dit recht krachtens de Grondwet.
Door dit kiesrecht zijn zij bevoegd actief deel te nemen aan de verkiezing van de leden der Tweede Kamer der Staten Generaal, de Provinciale Staten en de Gemeenteraad.
Wij beschouwen het bezit van het kiesrecht thans als iets heel gewoons en vergeten daarbij, dat eerst na een reeks van eeuwen de omstandigheden in ons land zó zijn geworden, dat elke burger dat recht heeft verkregen en daardoor in het bezit is gekomen van het recht om aan de instandhouding der Nederlandse vrijheid mede te werken.
Lang is de weg geweest, die moest worden afgelegd eer het algemeen kiesrecht tot stand kwam.
Veel is er in de loop der jaren veranderd in ons land en ook in onze gemeente.
Van de meest belangrijke veranderingen in ons dorp gedurende de laatste eeuwen zullen wij hieronder een overzicht geven.

ZANDVOORT TUSSEN DE 13e en 20e EEUW.

Van het feodale tijdperk tot de verlichte 20e eeuw is een hele stap.
Veel is er in die tijd, zowel op staatkundig als op materieel gebied, veranderd.
Ook aan Zandvoort is die tijd niet onopgemerkt voorbij gegaan.
Zandvoort in de middeleeuwen is geheel anders dan het Zandvoort van nu.
Niet alleen dat Zandvoort naar het uiterlijk in de loop der tijden veel is veranderd, ook het leven heeft zich gewijzigd.
Zonder overdrijving kan worden gezegd, dat alles is veranderd en dat alleen de zee gelijk is gebleven.
Laat ik de veranderingen die zich hier voltrokken, in vogelvlucht de revue laten passeren.
De oorsprong van Zandvoort gaat in de grijze oudheid verloren.
Wanneer Zandvoort is gesticht is niet na te gaan. Vast staat, dat Zandvoort, oorspronkelijk genaamd "Sandevoerde", reeds in 1304 bestond. Immers in 1304 landde nabij Sandevoerde Witte van Haemstede, de natuurlijke zoon van Graaf Floris de Vijfde.

Na de dood van Graaf Floris in 1296 was er onrust en verdeeldheid in Holland en West-Friesland. Hiervan maakten de Vlamingen gebruik om Holland binnen te vallen. Zij waren reeds tot Haarlem doorgedrongen en de kans scheen groot, dat zij ook deze stad zouden bezetten. De tegenstand van de Hollanders was onvoldoende om de opdringende Vlamingen te stuiten.

Teneinde Haarlem te ontzetten en om aan de opmars der Vlamingen een einde te maken vertrok Witte van Haemstede met enige getrouwen per schip uit Zierikzee en landde op 26 April 1304 ten Zuiden van Zandvoort.

Met zijn vrienden trok hij door de duinen in de richting van Haarlem of Vogelenzang. Op een hoog duin, vermoedelijk de Tonnenberg, plantte hij zijn banier en sloeg daar zijn kamp op.

Vele Kennemers wist hij om zich te verzamelen.

Dit kostte hem trouwens weinig moeite, want men wilde gaarne de actie van de zoon van de bij het volk zeer geliefde Graaf Floris steunen om de Vlamingen te verdrijven.

Zodra Witte zich krachtig genoeg achtte, tastte hij de vijand aan.

In een geweldige strijd van man tegen man, waarbij uit de aard der zaak van zeer primitieve wapenen gebruik werd gemaakt, werden de Vlamingen verslagen en op de vlucht gejaagd.

Deze slag met de Vlamingen vond plaats tussen Heemstede en Bennebroek.

Er vielen in deze slag zoveel doden, dat men de omgeving waar de strijd geleverd werd de naam "Manpad" gaf. De bekende schrijver en dichter Jacob van Lennep heeft in het midden der 19e eeuw aan het begin van het Manpad aan de Herenweg nabij Bennebroek, ter herinnering aan deze historische veldslag,die van grote betekenis is geweest voor de ontwikkeling van ons volksleven, een monument laten plaatsen hetwelk nog steeds daar aanwezig is.

Keren wij thans terug naar het dorpje Sandevoerde. De naam Sandevoerde geeft een aanduiding dat de plaats was een "voerde" door het zand.

De aanduiding "voerde" vinden we terug in vele Nederlandse plaatsnamen; denk maar aan: Lichtevoorde, Amersfoort, Koevorden enz. Een "voerde" of "voorde" was een doorwaadbare plaats. Amersfoort was de doorwaadbare plaats door de Eem, Koevorden de voorde waar de koeien door konden waden en zo was Sandevoerde de doorwaadbare plaats door het zand. Nu moeten wij dit zien in het tijds-

bestek waarin de naam tot stand kwam. Wij vinden het in onze dagen vreemd om te spreken van een doorwaadbare plaats door het zand, omdat we weten, dat het duin overal begaanbaar is. Zo was het echter in de middeleeuwen niet.

Wanneer we een kaart van ons land uit die tijden bezien, bemerken we, dat de duinen voor een groot deel uit moerassen bestonden. Dit is ook zeer begrijpelijk. In onze geordende maatschappij worden door de zorgen van de Waterstaat en de Waterschappen overal waar dit nodig is waterlopen, kanalen en sluizen aangebracht, waardoor het water, zowel uit de grote rivieren als het hemelwater, langs vaste banen wordt afgevoerd.

In de middeleeuwen was daar geen sprake van. De rivieren brachten het water in ons land en dit water kon vrij zijn loop volgen. Het werd niet door dijken of kunstwerken in zijn loop belemmerd. Wanneer ik U vertel, dat in die tijden een tak van de Rijn door Bloemendaal stroomde dan zal men dit vreemd vinden. Maar toch is het zo. Het bekende meertje van Caprera te Bloemendaal aan de Meer en Bergseweg is nog een overblijfsel daarvan. Aangenomen wordt dat het Kasteel Brederode omstreeks het jaar 900 of 1000 aan deze tak van de Rijn werd gebouwd.

De Oude Rijn te Katwijk is eveneens nog een oude uitmonding van de Rijn.

Wij zien dus dat de duinen niet overal begaanbaar of doorwaadbaar waren en dat ter plaatse, waar Zandvoort is gesticht, zich een doorwaadbare plek bevond.

Nu is er nog iets waar ik nadrukkelijk op wil wijzen. Ik ben er van overtuigd, dat de scherpzinnige lezer zich zal afvragen, waarom men nu juist een dorp of nederzetting ging bouwen aan het eind van een doorwaadbare plaats door een moerassig duingebied ? Inderdaad; dit lijkt zelfs zeer vreemd. De mensen, die zich hier kwamen vestigen konden zich geen bestaan verwerven; landbouw of veeteelt konden slechts in geringe mate worden beoefend. De visserij in die jaren was ook nog van weinig betekenis, want Willem Beukelszoon had het haringkaken nog niet uitgevonden; dit geschiedde eerst in 1386. Als badplaats werd Zandvoort ook niet gesticht, want de oude Haarlemmers wisten nog niets van badplaatsgenoegens af.

De kustplaatsen die in de middeleeuwen aan onze Noordzeekust zijn gesticht, zijn ontstaan als pleisterplaatsen

langs de "Heirweg".

Van oudsher was het strand de Heirweg. We moeten niet uit het oog verliezen dat in ons land in die tijden vrijwel geen begaanbare wegen waren. Trouwens de plaatsen die er waren, zelf ook nog zeer onbeduidend, hadden weinig onderling verkeer. Het land was bedekt met grote bossen, veel moerassige en waterrijke streken en van geplaveide wegen was natuurlijk geen sprake.

Reeds ten tijde van de regering van Keizer Calligulla, in het begin onzer jaartelling, trokken zijn legers langs het Noordzeestrand. Wij kunnen dus als vaststaand aannemen, dat de oude kustplaatsen zoals Egmond aan Zee, Wijk aan Zee, Zandvoort, Noordwijk aan Zee en Katwijk aan Zee, ontstaan zijn als pleisterplaatsen langs de oudste "Heirbaan".

Tot zover over de oorsprong van Sandevoerde. De naam Sandevoerde is nog eeuwen gebruikt, maar U wilt mij wel toestaan, dat ik thans steeds de naam Zandvoort ga gebruiken.

Zandvoort behoorde oorspronkelijk tot de Heerlijkheid Brederode.

De Heren van Brederode waren de Leenheren van de Graaf van Holland.

De Leenheren oefenden een onbeperkt gezag uit, met dien verstande, dat de Graaf van Holland het recht aan zich hield bepaalde rechten (privilegiën) aan de bevolking van het land te verlenen.

Vergeleken bij andere landen, waren de omstandigheden waaronder de bevolking in deze streken leefde, vrij goed. De Brederode's schijnen hier niet met straffe hand geregeerd te hebben en de Graven van Holland, meer in het bijzonder Graaf Willem I en zijn zoon Graaf Floris V (der Keerlen God) hebben het volk veel privilegiën verleend.

Dit valt ook wel af te leiden uit de wijze, waarop de mannelijke bevolking dezer gewesten spontaan Witte van Haemstede (de zoon van Floris de Vijfde) bijsprong toen hij hulp vroeg om de Vlamingen uit het land te verdrijven.

Zandvoort bleef onder het gezag van de Heren van Brederode tot 1679. In dit jaar overleed de laatste Brederode (Wolfert) kinderloos en hierdoor kwam de Heerlijkheid Zandvoort terug aan de Staten van Holland.

Het tijdsverloop van 1300 tot 1679 was aan Zandvoort niet onopgemerkt voorbijgegaan. De eerste helft van de 15e eeuw was in ons land een zeer woelige tijd. Het volk,

meer in het bijzonder de inwoners van het platteland, begon zich te verzetten tegen de willekeur van de Edelen.

Overal vormden zich steeds groter wordende benden, die tegen de Edelen optrokken.

Vooral de slechte tijden en de hoger wordende belastingen waren daarvan de oorzaak.

Er waren natuurlijk ook groepen, die zich bij de Edelen aansloten, zodat ten laatste het land verscheurd werd door burgeroorlogen.

In Friesland waren dit de Schieringers en de Vetkopers; in Gelderland en het Sticht de Heeckerens en de Bronckhorsten; in Holland en West-Friesland: het Kaas- en broodvolk en de Hoeksen en Kabeljauwen.

Zandvoort heeft geducht te lijden gehad van de oorlogen tussen het Kaas- en broodvolk en de Hoeksen en Kabeljauwen.

Dit is ook wel verklaarbaar, daar Zandvoort behoorde tot de Heerlijkheid Brederode. Het kasteel Brederode werd tijdens deze twisten aangevallen en verwoest en ook Zandvoort werd ernstig geteisterd.

Er werd gedurende deze oorlogen lange tijd krijgsvolk in Zandvoort gelegerd en bovendien is het dorp in deze periode ernstig geteisterd door pest, waardoor de helft van de inwoners is overleden.

Dat de tijden in de 15e eeuw niet rooskleurig waren voor Zandvoort valt nog af te leiden uit het feit, dat er ten tijde van de regering van Hertog Karel de Stoute (1467-1477), die Heer dezer gewesten was, te Zandvoort 100 huizen stonden, welk aantal in 1496 teruggelopen was tot 50.

Het gezag in en het bestuur van het dorp werd uitgeoefend door Schout en Schepenen. Zij werden benoemd door de Leenheer.

De Schout werd tot wederopzeggens aangesteld. De aanwijzing der Schepenen geschiedde voor de tijd van een jaar.

De Schout moest zorgen voor de handhaving der wetten en keuren.

Kerkmeesteren (eveneens aangesteld door de Leenheer) stonden de Schout bij in zijn taak van de handhaving der wetten en keuren.

Schepenen stonden hem ter zijde in het bestuur van het dorp.

Kleine overtredingen (de inbreuk op de keuren en or-

donnantiën) - verordeningen zouden wij thans zeggen -, werden afgedaan door het gerecht van Zandvoort.

Voor misdrijven en voor zaken in hoger beroep van overtredingen der ordonnantiën, werd recht gesproken door Baljuw en Leenmannen van Brederode. Tegen de uitspraken van Baljuw en Leenmannen stond beroep open bij den Hove van Holland.

De Ambachtsheer van Zandvoort had als zodanig zitting in de rechtbank, "Vierschaar", gevormd door Baljuw en Leenmannen van Brederode.

De Baljuw was te beschouwen als de openbare aanklager en is het best te vergelijken met het tegenwoordige Openbaar Ministerie.

De zittingen van Schout en Schepenen werden in het dorp gehouden.

Het was de gewoonte, dat te Zandvoort des Zondagsmiddags om vier uur de "Vierschaar" werd gespannen, dat wil zeggen, dat de zitting werd gehouden. Deze zittingen werden gehouden in het Rechthuis, dat zich vermoedelijk zal hebben bevonden aan het Kerkplein.

Baljuw en Leenmannen hielden zitting in het Raadhuis te Haarlem.

In 1679 kwam aan het bewind van het geslacht Brederode een einde. In dat jaar overleed Wolfert van Brederode kinderloos en kwam de Heerlijkheid Zandvoort terug aan de Staten van Holland.

Op 6 November 1722 verkochten de Staten van Holland in publieke veiling een gedeelte dezer leengoederen onder de naam van "Ambtsheerlijkheid van Zandvoort" voor f.15.442,12 aan Paulus Loot, Commissaris van wege de Algemene Staten der Verenigde Nederlanden te Lissabon.

Op 31 Mei 1723 werd Paulus Loot als Heer van Zandvoort ingehuldigd.

De wijze van rechtspleging zoals hierboven beschreven, heeft voortgeduurd tot het laatste van de 18e eeuw. Tijdens de Franse overheersing werden de Heerlijke rechten goeddeels afgeschaft.

Wanneer Schout en Schepenen recht spraken, dan noemden zij zich in het vonnis en in de van hen uitgaande gerechtelijke stukken niet Schout en Schepenen, doch "Schout en de Gerechte".

EEN EN ANDER OVER DE BELASTINGEN.

Men klaagt in onze dagen, misschien niet geheel ten onrechte over de belastingen, doch laten wij niet denken dat belastingen producten van onze tijd zijn. Ook in de oude tijden wist de overheid wel middelen te vinden om aan haar "trek" te komen.

In de 15e en 16e eeuw werd reeds een belasting geheven van het vaste goed. Dit werd "ponding" genoemd. Ook sprak men wel van "morgental" en "schildtal".

De uitdrukking "morgental" werd gebruikt wanneer de belasting werd omgeslagen naar het aantal morgens land. De benaming "schildtal" wanneer de belasting werd geheven naar de inkomsten in geld.

Een bedrag in geld werd uitgedrukt in "schilden".

De uitdrukking "ponding" kwam in gebruik toen men het woord "pond" als aanduiding van geld ging gebruiken.

"Ponding" of ten onrechte "verponding" is dus het vermogen geschat in ponden.

"Schildtal" was het getal schilden, waarop het belast vermogen geschat werd.

"Morgental" het getal van de morgens grond, waarnaar de belasting werd geheven.

De bedragen die de belastingplichtigen moesten betalen werden vanzelfsprekend, in geld aangeduid.

In onze dagen noemt men de lijst waarop de namen van de belastingplichtigen en de door hen te betalen bedragen zijn vermeld, een kohier.

In de 15e en 16e eeuw sprak men van de "zetting der schildtalen".

In de 15e eeuw werd de zetting berekend in "klinkers" en"groten".

In de 16e eeuw in "ponden" en "schellingen".

Klinkert en pond waren van gelijke waarde, doch het pond bevatte 20 schellingen en een schelling was 12 deniers.

Een klinkert was 30 groten.

Oorspronkelijk was het pond slechts een rekenmunt; eerst in 1520 werd een munt van deze waarde geslagen, n.l. de Carolusgulden, die f.1,80 à f.1,90 van onze tegenwoordige munt waard was.

In onze tijd zendt de belastingadministratie, alvorens een aanslag op te leggen aan de belastingplichtige een

aangiftebiljet, teneinde een inzicht te krijgen omtrent diens inkomsten en vermogen.
Vroeger ging dit anders, Er was een Gewestelijke commissie, die zo nu en dan, bijvoorbeeld om de 20 jaar, eens inlichtingen omtrent de inwoners van een plaats inwon. Men noemde dit een "Informatie op de staat, faculteit en de gelegenheid van de steden en dorpen van Holland en Friesland, teneinde daarnaar te kunnen regelen de nieuwe schildtalen".
De informatie van 1514 is de laatste van haar soort geweest.
De verpondingen van 1632 en 1732 droegen meer het karakter van een grondbelasting, terwijl de verponding of oude schildtal een belasting van het gehele vermogen was.
De Overheid had echter nog andere middelen om aan geld te komen.
Wanneer de Vorst slecht bij kas was en de opbrengst van de gewone belastingen niet voldoende, dan werd een zogenaamde "bede" uitgeschreven.
In 1344 brachten Holland en Zeeland een "grote bede" op de 50ste penning van het vermogen, aan Graaf Willem IV.
Deze bede werd aangeslagen naar het vermogen van elk persoon en ook van elk persoon geïnd.
De latere verpondingen werden dorpsgewijze omgeslagen en geïnd.
Behalve deze belastingen werden ook bijzondere belastingen geheven onder de benaming van 100ste en 200ste penning.
Ook werd in de 17e eeuw reeds, evenals in onze dagen, accijns geheven van bier en wijn.

HET TRANSPORT EN VERVOER.

Wanneer men zich verdiept in het historisch gebeuren, dan is het opvallend, dat veel van de thans bestaande maatregelen waarvan men zou denken, dat het gedachten zijn van onze tijd, in feite hun oorsprong hebben in het grijze verleden.
We hebben dat reeds gezien aan de belastingen en ik zal dit met meerdere voorbeelden aantonen.
Wil men zich in onze dagen zelfstandig vestigen om een handwerk of nering te gaan beoefenen, dan heeft men daarvoor nodig een "erkenning" van een daartoe aangewezen instantie.

Wilde men zich enige honderden jaren geleden vestigen b.v. als timmerman, kleermaker, bakker e.d., dan vroeg men daartoe schriftelijk toestemming aan de Ambachtsheer. Deze gaf hierop zijn beschikking en daarmede was de zaak af.

Men wilde hiermede voorkomen, dat personen, die niet vakbekwaam waren zich vestigden.

De tegenwoordige overheid heeft de gedachte, die aan deze maatregel ten grondslag ligt, overgenomen.

Om nu terug te komen op het transport en vervoer, hierover het volgende.

Het spreekt wel vanzelf dat in de tijden, toen de tegenwoordige moderne verkeersmiddelen als trein, tram, auto, rijwiel enz. onbekend waren, de paarden-tractie een belangrijke rol in de maatschappelijke samenleving speelde.

En evenals in onze dagen het onderhouden van passagiersdiensten als openbaar middel van vervoer, slechts met toestemming van de overheid geoorloofd is, mocht men vroeger evenmin het bedrijf van "voerman" anders dan met toestemming van de Ambachtsheer uitoefenen.

Deze aangelegenheid werd op twee manieren geregeld.

Ten eerste moest de voerman toestemming hebben van de Ambachtsheer der plaats, om het beroep van voerman te mogen uitoefenen en ten tweede stelden Baljuw en Leenmannen van Brederode, gehoord hebbende Schout en Geregte van Zandvoort, met kennisse en toestemming van de Ambachtsheer een "Keur Ordonnantie ende Reglement waarna de voerluijden en Burgers tot Santvoort haar in het aannemen en besteden van de vrachten als anders sullen moeten reguleren".

Dit reglement werd meermalen gewijzigd.

Aan het op 25 Februari 1725 gewijzigd vastgestelde reglement ontleen ik het volgende:

"Eerstelijk zullen in deze voorzegde dorpe geen meer voerluiden mogen zijn als die er present zijn. En na deze zal niemand op het Veer mogen rijden als die daartoe behoorlijk zal wezen geadmitteerd.

En zullen voor een vracht vis op Haarlem genieten drie guldens;

Voor vracht van een tot acht mensen op Haarlem, mede drie guldens; vrij geld voor de voerman.

Een vracht met vis op Amsterdam twaalf gulden, op de voerluiden haar eigen kosten.

Voor vragt van één tot acht mensen op Amsterdam, tien gulden; vrij geld voor de voerman.
Voor een vracht of wagen vis op Wijk aan Zee vier gulden; vrij geld voor de voerman".
Zo waren er tarieven vastgesteld naar Beverwijk, Egmond, Petten, Den Helder, Noordwijk, Leiden, Leidsevaart aan 't Tolhek en de Molenwerf (Heemstede), Katwijk aan Zee, Scheveling (Scheveningen) Den Haag en Delft.

Uit deze tarieven blijkt, dat er handelsverkeer was tussen Zandvoort en de bovengenoemde plaatsen. Het vaststellen van een tarief voor het vervoer van vis doet veronderstellen, dat er een regelmatige verzending van vis uit Zandvoort geschiedde.

Ik vermeld nog de volgende tarieven:
van de bankzitters zullen de voerlieden genieten: voor een zeiger (dit is een vismand, die boven op de z.g.n. "bot" werd gedragen) zes stuivers als van ouds.
Voor een vier-oormand, vier stuivers, voor een kabeljauw: een stuiver.
Voor ieder mens op de viswagen: vier stuivers.
De voerluiden zullen alle dagen de bankzitters en de botlopers ten dienste moeten staan, ten minste voor 25 stuivers moeten rijden met een wagen.

In de Keur voor de voerluiden van 28 September 1741 komt o.a. nog het volgende tarief voor:
voor het ophalen van de schuitjes: twintig stuivers;
voor het optrekken in het gat (schuitengat): dertig stuivers, mits negen paarden hebbende;
en voor het neertrekken uit het gat: acht stuivers;
voor het rijden van een wagen sware turf van tien ton, of twaalf ton ligte turf van Overveen tot Zandvoort: zes en dertig stuivers.

In het jaar 1741 waren te Zandvoort vier geadmitteerde voerlieden.

DE 19e EEUW.

De 19e eeuw is wel het belangrijkste tijdperk voor ons dorp geweest.

In die eeuw zijn hier de grootste veranderingen ontstaan, zowel naar het uiterlijk als op maatschappelijk terrein.

In het begin van deze eeuw, om precies te zijn in 1826

begon men met de bouw van het hotel Groot Badhuis, hetwelk in 1828 werd voltooid.

De combinatie, die dit hotel liet bouwen, zorgde tevens voor de aanleg van een straatweg vanaf de Leidsevaart, door de Aerdenhout naar Zandvoort. Dit is de tegenwoordige Zandvoortselaan.

Hiermede was een begin gemaakt van de verandering van Zandvoort van vissersdorp tot badplaats.

Vanzelfsprekend ging dit in de aanvang nog zeer langzaam.

Vacanties waren in het begin van de 19e eeuw voor de grote massa van de bevolking nog niet weggelegd.

Er vertoefden natuurlijk 's zomers wel gasten in het badhotel, maar van een strandleven was nog geen sprake. Zeebaden kende men niet.

Er was in het badhotel een badkuip en door middel van de z.g.n. "waterkar" werd zeewater in het hotel gebracht en waren de gasten in de gelegenheid binnenshuis zeebaden te gebruiken.

Het gebruik van zeebaden als binnenbad is lange tijd in zwang geweest en de waterkarren hebben zeker wel tot het begin van 1900 dienst gedaan.

Langzaam moest de trek naar de badplaats groeien.

Het vertoeven aan zee geschiedde in het eerst bij voorkeur op medisch advies.

De grotere trek naar de zeeplaatsen kwam eerst toen de geneeskundigen de zee-therapie gingen propageren.

Het is de grote verdienste geweest van de bekende arts Dr.Joh.Mezger, die in de 2e helft der 19e eeuw leefde, dat hij het heilzame van een verblijf aan zee ontdekte en aan zijn patienten een kuur aan zee voorschreef. Hoewel Dr.Mezger zijn patienten niet naar Zandvoort, doch meer in het bijzonder naar de badplaats Domburg in Zeeland zond, is hij toch wel een der grote pioniers geweest, die het badplaatsbezoek in het algemeen hebben gestimuleerd.

De situatie te Zandvoort omstreeks het midden dier eeuw was als volgt:

De bevolking bestond uit 1403 zielen.

Zij nam jaarlijks toe, want in 1825 bedroeg zij slechts 700 zielen, wat men aan de vermeerdering van de hulpbronnen van bestaan moet toeschrijven.

Zolang de bevolking zich hier alleen met een wisselval-

lige visvangst bezighield, moest zij wel eeuwen achtereen nagenoeg op gelijke hoogte blijven.

De bedrijven waren toen als volgt verdeeld:
reders 6; vissers 66 tot 70; visdrogers 4, schoenmakers 4; bakkers 4; timmerlieden 6, welke tevens het beroep van metselaar, schilder en glazenmaker uitoefenden.

De overige bevolking bestond uit visventers en aardappelenteelers; slechts 10 dorpelingen voeren ter koopvaardij.
Er waren enige kleine komenijswinkels.

Het onderwijs was door het gemeentebestuur vrij goed geregeld.
Er was een bewaarschool met een hoofdonderwijzeres en 3 helpsters.

Deze school werd door 70 kinderen bezocht.

De dorpsschool werd bezocht door 150 leerlingen.

We zien hieruit hoe de mensen, hier, te midden van een "mullevoorde" geplaatst, uit zee en zand, hun middelen van onderhoud hebben weten te vinden.

De visserij werd uitgeoefend met 11 pinken en 2 schuiten voor de rompvisserij.
De pink was bemand met 5 of 6 man en 1 of 2 jongens.

Een vuurtoren, op het duin ten Noorden van de Strandweg geplaatst, strekte de visser tot baken in de donkere nachten.

Vroeger brandde men slechts een hoop steenkolen. Men noemde dit de "vuurboet".

De vuurtoren werd in het midden der 19e eeuw voor rekening van de reders gebouwd.

In de 2e helft der 19e eeuw begon het aspect van Zandvoort langzamerhand te veranderen.

's Zomers nam het vreemdelingenverkeer toe en omstreeks 1870 kwamen er reeds meerdere badgasten.

De grote verandering kwam tot stand in 1881.

Het duinterrein ten Noorden van de tegenwoordige Zeestraat kwam in het bezit van een handelscombinatie, die deze terreinen bouwrijp maakte en de spoorlijn naar Haarlem liet aanleggen.

Deze spoorlijn kwam in exploitatie bij de H.IJ.S.M. (Hollandse IJzeren Spoorweg Maatschappij).

Een spoorwegstation werd gebouwd, ver buiten de bebouwde kom, want de opzet was in de nabijheid van het station een villawijk te stichten.

Onmiddellijk nabij het station werd de Passage (een overdekte winkelgalerij) gebouwd.
Er kwamen meerdere hotels, o.a. Hotel Kurzaal, l'Océan, Kaufmann; het bekende, in 1942 afgebroken hotel Driehuizen was reeds eerder gebouwd.
In diezelfde periode werden eveneens grote villa's en pensions gesticht aan de Boulevard de Favauge.
Aan de Zuid-boulevard, de Boulevard Paulus Loot, verrezen in datzelfde tijdvak het Badhuis Zeeduin en het pension Wolterbeek, het latere hotel Beau Site.
Er werd tot omstreeks 1905 in de zomermaanden een paardentramdienst onderhouden vanaf het spoorwegstation naar het Badhuisplein.
Tevoren, omstreeks 1887, was hier ter plaatse reeds een electrische tram. Deze liep van de Noord-boulevard naar het toenmalige park Kostverloren. Een lang leven was deze tramdienst echter niet beschoren. Hij werd spoedig opgeheven.
Dit was de eerste electrische tram, die in ons land reed.
Met de indienststelling van de electrische tram van Haarlem naar Zandvoort (de E.N.E.T.) - Eerste Nederlandse Electrische Tram - in 1899 werd een belangrijke verandering in het badplaatsbezoek ingeluid, vooral toen deze tramdienst enige jaren daarna werd doorgetrokken naar Amsterdam.
Zandvoort werd hierdoor ontsloten voor de grote massa.
Ook het toenemende rijwielverkeer bracht steeds meer dagbezoekers.
De visserij, vroeger hoofdbron van bestaan, maakte plaats voor een exploitatie van alle mogelijke bedrijven verband houdende met het bad- en strandleven.
Ook het verbouwen van aardappelen werd minder, omdat de duinen, voornamelijk die ten Zuiden van de gemeente, door de wateronttrekking door de Amsterdamsewaterleiding, daarvoor te droog werden.
Zandvoort werd groter; er werden grote en kleinere villa's gebouwd, waarvan de meeste des zomers aan badgasten werden verhuurd. Na 1920 was het zelfs geen zeldzaamheid meer dat ook gasten "overwinterden". Men wist de schoonheid van ons strand ook des winters te waarderen.

De stedelingen hadden de weg naar Zandvoort gevonden.

In 1921 kwam de Zeeweg tot stand, waardoor Zandvoort ook dwars door het ongeëvenaard fraaie duinterrein bereikbaar werd.

De brede, meer dan 3 km. lange boulevards, boden de bezoekers gelegenheid gedurende een rustige wandeling van het schitterende uitzicht op zee en strand te genieten.

Goed geaccommodeerde badinrichtingen stonden ten dienste van de liefhebbers van een zeebad.

Jong en oud, rijk en arm, een ieder kon zich op het strand verpozen en alles wees er op, dat Zandvoort ieder jaar groter en aantrekkelijker zou worden.

Een nijvere middenstand wedijverde met de best gesorteerde zaken in de steden.

Helaas, de oorlog had voor Zandvoort rampzalige gevolgen.

De jaren 1942-1945 zullen tot in lengte van dagen in de geschiedenis van Zandvoort met een zwarte kool moeten worden geboekstaafd.

De Duitse bezetter werd voor Zandvoort niet alleen de overweldiger, maar ook de vernieler, de demon.

Op 23 Mei 1942 werd de toegang tot het strand verboden.

Dit vonden de Zandvoorters reeds heel erg; maar het is veel erger geworden.

Op 6 November 1942 werd de algehele evacuatie afgekondigd, welke op 31 December d.a.v. moest zijn voltooid.

Zandvoort was geworden een triest, verlaten oord, waar slechts een kleine kern, in een beperkte woonkring, samengebracht, was achtergebleven.

Na de voltooiing der evacuatie werd Zandvoort overstroomd door slopers.

Als een furie heeft de slopingswoede van de bezetter hier gewoed.

Niet alleen, dat het grootste deel van het oude dorp werd afgebroken, ook alle grote hotels en pensions, de beide boulevards en achterliggende straten,een deel der Brederodestraat en van de Zandvoortselaan vielen onder slopershanden.

Van de 2700 huizen, die Zandvoort in 1942 telde werden er meer dan 800 afgebroken.

Uit de huizen, die niet waren gesloopt en onbewoond - en dat was het overgrote deel - werden de lichtleidin-

gen, sanitair en dergelijke weggeroofd.
Afbraak en ruïne, dat was de aanblik die Zandvoort bood, toen op 5 Mei 1945 de dag der bevrijding aanbrak.
Over hetgeen daarna gebeurde kan ik kort zijn.
Het werd hier Holland op zijn best. Er werd aangepakt; gewerkt en nog eens gewerkt.
De vernielde huizen werden hersteld; straten werden aangelegd, nieuwe huizen werden gebouwd, zelfs verrezen in korte tijd gehele nieuwe woonwijken. Als een Phoenix verrijst Zandvoort uit haar puinhopen.
Het strekt allen, die hieraan hebben medegewerkt of op welke wijze dan ook het hunne daartoe hebben bijgedragen tot grote eer.

DE VERANDERINGEN IN DE BESTUURSVORM.

Tot besluit nog een kort overzicht van de veranderingen die zich in de bestuursvormen in de loop der jaren hebben voltrokken.
De Staten van Holland bestonden, of juister gezegd, werden vertegenwoordigd door de Edelen, alsmede door de Gedeputeerden der zes grote steden, n.l. Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam en Gouda.
De kleine steden en het platteland werden geacht door de Edelen te zijn vertegenwoordigd, hoewel de bewoners van het platteland geen enkele invloed konden uitoefenen op de keuze van hun afgevaardigden. Dit maakten de Edelen onder elkaar uit.
Nà de afzwering van Philips II in 1581 kwamen de Staten der Provinciën in het bezit der Landheerlijke rechten.
De Staten van Noordholland werden samengesteld door de afgevaardigden der Ridderschap en van de Vroedschappen der Steden.
Om tot de Ridderschap te behoren werd gevorderd een adelijk stamhuis of ridderlijke hofstede en een ambtsheerlijkheid binnen Holland en West-Friesland gelegen.
Nà het vertrek van Willem V (1795) begon met het binnenrukken der Fransen de afbraak van de oude staatsvorm hier te lande.
Amsterdam gaf daartoe de eerste stoot.
In steden en dorpen werden representanten van het volk gekozen.
De afgevaardigden vormden de Municipaliteit.

In 1795 begon een periode van bijna 20 jaar, waarin Nederland niet meer over zijn eigen lot kon beslissen, hoewel tot het jaar 1810 door de Fransen de schijn werd opgehouden alsof wij een onafhankelijke staat waren, die alleen een heel nauw bondgenootschap met Frankrijk had gesloten.

In 1810 werd Nederland bij Frankrijk ingelijfd.

Amsterdam genoot de twijfelachtige eer verheven te worden tot 3e hoofdstad van het rijk van Napoleon.

Hoe onaangenaam en kwetsend de Franse bezetting ook geweest is, ze was boven de Duitse te verkiezen, omdat barbaarsheid en vervolging in veel mindere mate haar kenmerken waren.

In 1813 kwam aan de beproeving een einde.

Napoleon werd bij Leipzig verslagen en toen het bericht Nederland bereikte, ontstond een volksbeweging, die er toe leidde, dat Nederland in November van dat jaar vrij werd.

De voornaamste figuur der bevrijding was Gijsbert Karel van Hogendorp, die een groot aantal regenten uit de tijd van vóór 1795 bijeen riep, teneinde een voorlopige regering te vormen.

Aanvankelijk was de volksinvloed nog slechts gering, maar in goed 100 jaar is ze gestadig gegroeid tot de tegenwoordige omvang, die ieder kan bevredigen.

Willem I, die na de ballingschap der Oranjes gedurende de Franse tijd op 30 November 1813 in ons land terugkeerde, kondigde in een proclamatie van 2 December d.a.v. af, dat hij de souvereiniteit zou aanvaarden "onder waarborg eener wijze constitutie". Deze constitutie of Grondwet werd in het voorjaar van 1814 van kracht.

Sedert dien is de Grondwet herhaaldelijk gewijzigd.

Van al die wijzigingen is die van 1848 de voornaamste en meest ingrijpende. Ze werd voorbereid door een commissie, waarvan de grootste Nederlandse staatsman der 19e eeuw, Thorbecke, de voorzitter was.

Het was deze grondwetsherziening, die mogelijk maakte, dat de regering in Nederland gegrondvest moet zijn op de wil van het volk, welke kan worden kenbaar gemaakt door periodieke verkiezingen voor de Tweede Kamer, de Provinciale Staten en de Gemeenteraden.

Het kiesrecht was in 1848 nog lang niet algemeen; aan tal van Nederlanders waaronder alle vrouwen werd het niet verleend. Maar geleidelijk werd het uitgebreid en thans

kan men naar waarheid spreken van een democratische regeringsvorm, waarbij geen groepen der bevolking bestaan, die bijzondere rechten bezitten of missen.
Door een weloverdacht gebruik te maken van het verworven kiesrecht zijt gij lezeres/lezer, vanaf heden mede aansprakelijk voor het regeringsbeleid en -bestuur in staat, provincie en gemeente.

DE GEMEENTERAAD.
In het algemeen merken de burgers van het Provinciaal bestuur niet zo veel.
Hetzelfde kan tot op zekere hoogte worden gezegd van het landsbestuur.
Geheel anders is dit met het bestuur der gemeente. Zijn arbeid voltrekt zich meer in onze onmiddellijke nabijheid.
"Aan het hoofd der gemeente staat een raad", bepaalt de grondwet.
Deze gemeenteraad, in de grootste gemeenten 45 en in de kleinste 7 leden tellend, wordt rechtstreeks gekozen door alle ingezeten boven de drie en twintig jaar.
Zoals reeds werd opgemerkt, maakt de grondwetsherziening van 1848 dit z.g. "rechtstreekse" kiesrecht mogelijk.
Dit beginsel ligt dan ook uitgedrukt in de gemeentewet van 1851.
Vóór 1848 bestond er wat het bestuur der gemeente betreft een onderscheid tussen stad en platteland.
De samenstelling van de stedelijke regeringen en van de besturen van het platteland werd geregeld bij reglementen.
Zo gold er een algemeen reglement voor de steden, met uitzondering van Amsterdam, een apart reglement voor de stad Amsterdam, beide dagtekenende van 1824 en verder een algemeen reglement voor het platteland van 1825.
In alle steden waren kiezerscolleges, zoals die voorheen ook al in vele steden hadden bestaan.
De leden van deze colleges werden gekozen door de gezeten burgers, die een zekere som in de belastingen betaalden.
De kiezerscolleges kwamen eenmaal in het jaar bijeen om in de stedelijke raad opengevallen plaatsen aan te vullen.

De raadsleden hadden voor hun gehele leven zitting.

De bevolking op het platteland had in het geheel geen invloed op de samenstelling van de raad.

De raadsleden, die hier wel periodiek aftraden, werden namelijk door de Provinciale Staten benoemd.

Is het wonder, dat er in het licht van deze feiten in die tijd weinig terecht kwam van een bloeiend gemeenteleven ?

Dit kwam doordat de bevolking alszodanig geen aandeel was gegeven in het bestuur der gemeenten.

Bovendien vergaderden de stedelijke raden en de raden van het platteland met gesloten deuren, met het gevolg, dat de burgers onmogelijk met het wel en wee der gemeente konden meeleven.

Nà 1848 en vooral door de inwerking treding van de gemeentewet in 1851 is hierin gelukkig verandering gekomen.

Rechtstreekse verkiezing van de raadsleden in alle gemeenten - het onderscheid stad en platteland werd in 1848 opgeheven - en openbaarheid der vergaderingen gaven de bevolking thans de gelegenheid mee te bepalen in welke richting het bestuur der gemeente zal gaan.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS.

De wethouders worden door en uit de leden van de raad benoemd.

Vóór 1848 of liever vóór 1851 - het jaar, waarin de gemeentewet in werking trad - werden zij in de steden benoemd door de Koning.

Op het platteland, waar zij "assesoren" werden genoemd, geschiedde hun benoeming door de Commissaris des Konings.

Met de burgemeester vormen zij het college van burgemeester en wethouders.

BURGEMEESTER.

De burgemeester wordt benoemd door de Koningin. Vroeger - vóór 1851 dus - vond zijn benoeming op gelijke wijze plaats en wel door de Koning.

Hij is voorzitter van de raad en van het college van burgemeester en wethouders.

TAAKVERDELING.

Tenslotte nog iets in het kort over de taakverdeling tussen de drie z.g. bestuursorganen van de gemeente - Raad - Burgemeester en Wethouders - Burgemeester.

In het algemeen behartigt de raad de voornaamste zaken, stippelt in grote lijnen het bestuursbeleid der gemeente uit.

Hij maakt o.m. verordeningen - politieverordeningen en belastingverordeningen - en heeft de koorden van de beurs in handen.

Dit laatste wordt het budgetrecht genoemd.

Burgemeester en wethouders voeren het dagelijks bestuur der gemeente, terwijl de burgemeester - dikwijls populair nog met "Burgervader" aangeduid - tot voornaamste taak heeft de orde en rust in het gemeentelijk gezin te handhaven !

Wij zijn vrije burgers in een vrij land; laten wij echter bedenken, dat we niet de eerste burgers van Nederland zijn.

Ons voorgeslacht heeft al eeuwenlang aan de Nederlandse staat en zijn instellingen gebouwd.

Het leven gaat voort en iedere tijd heeft zijn eigen aspecten. Ook wij zullen, een ieder op de plaats waar hij of zij gesteld is, moeten medewerken, om, indien dit nodig is, de Nederlandse Staat en samenleving aan die wisselende aspecten te doen aanpassen.

Gij moogt en kunt dit doen als vrije burgers.

Doe het echter bovenal als goede burgers !

NASCHRIFT VAN DE SCHRIJVER.

Ik heb getracht in bovenstaande regelen in een kort bestek een indruk en een overzicht te geven van de ontwikkeling van het leven in ons land en in ons Zandvoort gedurende de laatste eeuwen.

Zonder tekortkomingen zal dit overzicht niet zijn; ik ben mij daar volkomen van bewust.

Toch hoop ik er in te zijn geslaagd U een inzicht te hebben gegeven op welke wijze en onder welke omstandigheden onze voorouders hier hebben geleefd en gewerkt.

Roemrijk is de historie van Zandvoort niet.
Fraaie bouwwerken of monumenten herinnerend aan een Gouden tijdperk zijn hier niet te vinden.
Toch hebben wij hier veel behouden.
De zee, die er in het grijze verleden reeds was, is er nog steeds.
Zij was Zandvoort's trots en roem.
En zolang de zee er is zal Zandvoort blijven groeien en bloeien.
De zee en het strand, ze zijn niet alleen Zandvoort's trots, maar ook haar glorie.

"Gelukkig wij de frisse lucht
Aan 't vrij en open strand
Verkwikt en sterkt ons iedre dag
Ons huis staat hoog op zand.
Wij leven vrolijk en tevree
Omdat wij leven aan de zee".

(vrij naar het Zandvoort's Volkslied).

Zandvoort, Januari 1950.

P.van der Mije.